
Un conte inèdit d'Agustí Bartra,

a cura de Jaume Aulet

Presentació

El manuscrit del text d'Agustí Bartra que ara editem s'ha conservat a l'arxiu particular del poeta, actualment dipositat a la Casa-Museu Alegre de Sagrera de Terrassa.¹ El conte és escrit el 1939² i posteriorment l'autor no el va tenir en consideració a l'hora de seleccionar el material que incorporaria al recull *L'estel sobre el mur* (1942). Certament, la narració no s'ajusta del tot a les característiques de les que inclourà en el volum ni té el mateix nivell literari. Això no obstant, hi ha una sèrie d'elements que mereixen ser tinguts en consideració: el tema de la màscara, la imatge de l'arbre, l'exaltació lírica a la qual tendeix la presentació del paisatge o l'afirmació vitalista amb què es clou l'acció.

A part d'això, hem de tenir en compte també el caràcter autobiogràfic i el valor documental del relat. En efecte, *Una nit de vent* ens remet a l'estada de Bartra a Roissy-en-Brie, l'alberg prop de París que durant el 1939 i el 1940 acollí un grup d'intel·lectuals catalans refugiats. És allà on conegué Anna Murià, la que des de llavors seria la seva companya. El relat —amb la corresponent recreació literària dels fets, del diàleg i dels personatges— ens remet precisament a la passejada que feren els dos amics una nit de vent pels voltants del *château* i que seria el punt de partida

1 . Vid. *Catàleg del contingut de la Sala Bartra de la Casa-Museu Alegre de Sagrera* (Terrassa 1987). El text forma part de la carpeta de *Prosa en català, textos autògrafs i mecanografiats*, inclosa en l'apartat de *Manuscrits i originals*.

2 . Amb llapis, en una nota afegida en el moment de la catalogació de l'arxiu, s'indica «1939. Probablement inèdit».

per a una relació més íntima. A *Crònica de la vida d'Agustí Bartra* Anna Murià confirma algunes de les dades que l'autor fa aparèixer en el relat: l'ajut de les dones del grup a les tasques domèstiques dels homes solters o l'actitud inicialment distant del protagonista.³ La cronista també fa referència a la nit de vent en la qual Bartra centra l'acció i detalla l'escena real:

«Després em proposà de sortir a passejar dins la nit ventejada.

Passàrem per un senderol entre marges d'herba blana. Potser, enmig del silenci, vaig preguntar-li què pensava. M'assenyalà un gran arbre de brancatge estès i inclinat cap a terra.

—Estava pensant —digué— que vós i jo podrém unir-nos sota aquell arbre.

I continuà caminant.

La punyida fou terrible. Allò que temia! La franquesa brutal de la declaració li llevava tota ombra de cinisme, però no era per això menys dolorosa.

Em vaig posar a plorar. Ni un mot no vaig contestar-li. Només caminava plorant.

Va preguntar-me per què plorava i no vaig saber com dir-li la meua decepció enorme i el meu veure-ho tot perdut. I vaig continuar plorant, sense contestar.

A la fi ell, emprant unes paraules de Malraux, es declarà *foutu* (“Quan una dona descobreix l'infant en l'home, *il est foutu*.”).

El vent eixugà les meves llàgrimes i ens diguérem bona nit a l'entrada del castell.

La nit de vent!... La nit de vent!... El nostre amor fou apadrinat pel vent. Al cap d'uns mesos vaig dir tota la dolorosa exaltació del naixement de la nostra unitat sota el crit d'*Hosanna!*, vaig dir la gravidesa d'aquella hora en què només passà el vent, unes petites paraules, unes llàgrimes.»⁴

Com veiem, la *Crònica*... ens remet a *Hosanna*, una narració d'Anna Murià inclosa en el seu llibre *Via de l'Est* (1946) que també recrea literàriament l'escena de la nit de vent, ara des de la perspectiva femenina i en primera persona:

«La nit de vent! La nit de vent!... Jo esperava, seguint-te per la foscor, per la terra molla, fins a les portes del bosc negre. El vent ens assotava, ens fuetjava com si fóssim cavalls.»⁵

El text té una gran força emotiva i esdevé una autèntica declaració d'amor, en aquest cas sense reserves ni distàncies:

«Els teus ulls... Canvien com el cel. A vegades són d'una transparència pura i a vegades ennuvolats, o amb un brill de força i de puixança com el del cel ventejat. I a vegades són intensos, intensos, semblen un llamp perllongat, són masculins, són sexe, i em penetren pels meus ulls vençuts i me'ls sento a les entranyes, furgant, furgant, posseint-me de cos i d'ànima, dominant-me, estremint-me en totes les fibres al ritme de la teva voluntat, al ritme impositat pels teus ulls.»⁶

3. Annà MURIÀ, *Crònica de la vida d'Agustí Bartra* (Barcelona, Pòrtic, 1990), ps. 77-97. Cito a partir d'aquesta edició, que és la definitiva. Vid. també Mari CHORDA, Isabel SEGURA, *Conversa amb l'Anna Murià*, dins Mercè RODORÉDA, *Cartes a l'Anna Murià 1939-1956* (Barcelona, LaSal, 1985), ps. 13-32. En una carta de Bartra al seu pare datada a Roissy el 24 de novembre de 1939 —escrita encara en castellà per problemes de censura— el poeta esmenta l'inici d'aquesta relació amorosa «no sin haber tenido yo que vencer en mi resistencias interiores, algunas reservas o exigencias que eran la consecuencia de un dominio de la sensibilidad estética sobre el valor humano». La carta es conserva a l'arxiu particular.

4. Anna MURIÀ, *Crònica*..., op. cit., ps. 94-95.

5. Anna MURIÀ, *Via de l'Est. Contes* (Mèxic D. F., Edicions de la Revista «Lletres», 1946), p. 18.

6. Anna MURIÀ, *Ibid.*, p. 19.

La declaració no és només d'amor sinó de fidelitat al poeta i a la seva obra, la mateixa fidelitat que ha mantingut pacientment des de llavors fins avui mateix:

«Jo ja era una mística de tu. M'havia prosternat davant teu, havia fet professió de la meva nova fe: tu ets Déu. Que ningú no intenti fer-me perdre la fe!»⁷

En l'edició del text respectem escrupolosament la versió del manuscrit. Hem de pensar, però, que l'autor no el va deixar enllestit per a la publicació i que, per tant, no va ser convenientment revisat. Agraïxo a Anna Murià que hagi accedit a donar-lo a conèixer.

J.A.

7. *Ibid.*

S'havia sorprès a ell mateix invitant-la. I ja n'estava penedit perquè es sentia completament mancat de desig de sortir a passejar amb ella.

—Espereu-me un moment. El temps només d'arribar-me a l'habitació i posar-me les katusques. Està tot mullat —digué ella amb una alegria continguda.

—Us espero aquí mateix.

El primer pensament d'ell, en quedar-se sol, fou el d'anar-se'n, de no esperar-la. Però el dominà immediatament. Va! Ja estava fet! Seria complicar les coses.

S'aixecà el coll de l'impermeable, es ficà les mans a les butxaques i començà a caminar amunt i avall per davant de la façana del *château* habilitat per a la colònia de refugiats. Volia analitzar-se per escatir la causa que l'havia fet obrar d'una manera que estava tant en evident contradicció, almenys a la clara llum de la consciència, amb l'escàs interès que experimentava per Maria. No era pas ella a qui volia aquella nit, sinó a una dona. Un fort instint l'empenyia a cercar una companyia femenina. Per què no havia sortit amb la petita jueva, amb Rosette? No hauria pas dit que no, n'estava segur.⁸ Però compregué que no ho havia intentat perquè la seva joiosa veu dringant, l'embalament intricat de la seva conversa, sí que li era agradable a ple dia, corrent per les prades d'aquest poblet de l'Île de France, empaitant-se pel parc del *château*, o en excursions amb bicicleta fins al poble d'Emérainville, no li abellia en una passejada nocturna. Però Maria... Almenys tenia una veu lenta i avellutada. S'havia repetit infinitat de vegades que entre ells dos no hi podia haver res. Ell l'acceptava només en un terreny de camaraderia distant i superior, i puntejava tot tracte d'ironies i reticències dirigides conscientment a fer blanc just en aquella tendresa que endevinava en ella. Es coneixien superficialment d'abans.⁹

Ella tornava. Les primeres paraules foren:

—Ja sé que odieu les katusques. Però no em doneu la culpa a mi sinó al temps. No hi ha més remei per no enfangar-me.

Ell odiava, en general, aquelles botes de goma vernissada tan usades a França per les dones, però en Maria les odiava d'una manera particular per[què] li donaven un caminar lamentable. Contribuïen sobretot a accentuar el seu defecte d'obrir els peus quan caminava, defecte tant més odiable per tal com tenia per conseqüència fer que el seu cap es gronxés d'una manera disgraciosa, amb una vacil·lació grotesca. Menys mal que s'havia posat l'abric marró d'ample coll de pell, que li esqueia.

Aviat arribaren a les afores del poble. L'obscuritat era absoluta. Ni un llum. El perill de bombardeig cegava totes les finestres. La nit era una acumulació enorme i compacte de tenebres que semblava ofegar tots els sorolls llevat el de llurs passes. De la terra pujava una forta sentor d'herba mullada i fusta podrida.

—On anirem? —preguntà Maria.

8. En la seva crònica Anna Murià fa referència a un possible «flirt d'una jueva bonica» (MURIA, *Crònica...*, op. cit., p. 92) i en cita dues: Anette i Georgette.

9. El manuscrit inclou aquí un paràgraf, que posteriorment l'autor acaba ratllant i, per tant, rebutjant. Té però suficient interès documental com per reproduir-lo en nota: «Durant la guerra havien estat presentats, més tard havien coincidit algunes vegades en reunions literàries. A ell l'atzar, després d'una estada de mesos als camps de concentració, el portà a la colònia de X. Des dels primers dies de la seva arribada, Maria —que feia algun temps que hi era— començà a distingir-lo amb petites atencions domèstiques que ell acceptà sense donar cap importància. Com que el nombre de dones que vivien a la colònia era gairebé igual al d'homes, s'havia establert que cadascuna es fes càrrec d'un company amb efectes de rentar, cosir i planxar la roba. Maria acaparà de mica en mica, fins al límit prudent, tots els favors d'aquesta mena que podia fer-li. Un dia, un company li digué: "Et cuida com si fos la teva dona." Ell s'arrossà d'espatlles amb indiferència, però l'avergonyí el pensament que se'l pogués associar a Maria amb una intenció d'intimitat i decidí acceptar d'ella únicament allò que les altres dones feien pels companys sense família. Maria s'adonà de la posició defensiva d'ell, però no li digué mai res. Només en la dolçor del seu esguard podia llegir una tristesa resignada.»

—A l'atzar?

—Com vulgueu.

Anaren seguint la carretera i travessaren el pas a nivell. La proximitat dels boscos s'en-devinava pel xiular del vent entre el brancam. Passava alt, segur, però sense fúria.

—Dins la fosca —digué ell— sempre tinc la impressió que m'he posat una màscara immensa.

Maria no contestà. Ell havia parlat en veu baixa, com parlant amb ell mateix.

Deixaren la carretera per seguir un camí lateral. Ella el seguia amb dificultat. Ell caminava de pressa, a posta, sabent que a ella li era un esforç no quedar ressegada. Es sentia ple d'una solitud agressiva. La presència d'ella el limitava, la sentia com un pes obscur, mort, que li hagués caigut repentinament damunt l'ànima llevant-li tota possibilitat d'alegria futura. Nogensmenys anà minvant el pas fins aturar-se a esperar-la. Continuaren en silenci. S'oi, molt llunyà, el lladruc d'un gos.

—En què penseu? —preguntà Maria, de sobte.

Ell no pensava en res. Abans de respondre deixà transcórrer uns moments.

—Aquests arbres em fan pensar si dones solitàries no els han abraçat mai... amorosament.

Ho digué per trasbalsar-la. Ho havia pensat en el moment precís de dir-ho. Després de la pregunta d'ella havia estat cercant una frase audaç, sense resposta, només per plaer de trobar-la i de preparar la conversa cap a un terreny on ella es sentís insegura.

Maria callava. Caminava amb el cap una mica cot. Suaument digué:

—Quina màscara us ha posat aquesta nit?

—Potser una d'escorça —féu ell, sardònic.

—Doncs jo, aquesta nit, em sento el rostre més pur, més nu que mai. I afegí, amb un lleu tremolor a la veu: Digueu-me sincerament què penseu de mi.

Dubtà un moment abans de respondre. I ho féu amb un to de volguda displicència:

—Penso que sou una dona... sense arbre. I sense donar temps a cap resposta continuà amb vehemència, gairebé com si ataqués: Vull fer-vos una invitació al perill. Parlem de nosaltres mateixos permetent-nos les preguntes i les respostes més arriscades, cercant la veritat última i més profunda. Parlem com si penséssim en veu alta, sense lògica, sense responsabilitat i com si allò que diguem no ens importés per les conseqüències. Vós ho podreu dir tot, si és veritat, com heu dit fa uns moments, que us sentiü el rostre nu, pur. Jo també, amb la meua màscara. Les màscares no es posen per a ocultar, sinó per a descobrir sense vergonya.

Dins la nit de camps xops, de boscos gotejants, romangueren una estona aturats, esguardant-se sense veure's. Per damunt de llurs testes, el vent, molt alt, semblava que anés avançant eixamplant-se i que més que no pas fugir, esgotar la seva fúria corrent, volgués cobrir tota la terra, apoderar-se de les tenebres. De tant en tant algunes ràfegues saltaven damunt els camins enfangats, es rebolcaven per l'herbei perseguint-se sense arribar a encalçar-se mai i, finalment, lasses del joc, tornar a elevar-se per a ajuntar-se al gran ramat ululant que es desbocava pels àmbits de la nit...

—Us estimo —féu Maria. Ho digué senzillament, sense deixar traspuar cap emoció, amb una audàcia serena exteriorment que llevava transcendència a la confessió.

—Veig que voleu jugar fort. Ho heu dit amb un to que semblava que us ho diguéssiu només a vós mateixa, que ho adreçéssiu a la vostra soledat. Heu afirmat, amb una fatalitat freda, que us esteu cremant. No diré que no em sorprengui... Encara que d'una manera obscura fa temps que ho pressentia. Potser per això sovint fugia de vós. Què voleu de mi? Demaneu!

—Voldria ésser capaç de donar.

—Donar què?

—Tot allò que vós necessitéssiu de mi.

—Aquesta nit hauria pogut potser demanar-vos quelcom... O conquerir-ho. No fa gai-

re, quan us he parlat de l'arbre, he pensat que la possessió del vostre cos m'era desitjable en aquesta nit de vent i que valia la pena d'intentar-la. Però sense amor. És a dir, sense futur. Vós éreu aquesta terra entenebrida, abandonada, misteriosament feixuga i silenciosa; jo era el vent salvatge, una solitud desencadenada. Aturar-me i reposar damunt vostre, però no morir restant... Però m'estimeu i no puc prendre-us res perquè sou de les que doneu inescapablement.

—Més que de donar o rebre, es tracta de viure.

—I no visc, jo? No us podeu arribar a imaginar amb quina intensitat visc!

AGUSTÍ BARTRA